

BROD *TRINIDAD*: drugo oplovljavanje svijeta

Braulio Vázquez Campos

Kustos izložbe "Najduže putovanje"

Archivo General de Indias

21. prosinca 1521. posade s brodova *Trinidad* i *Victoria* plaćući su se razdvojile u luci Tidore na Molučkim otocima, uz topovske slave u znak oprostaja¹. Pred svakom od njih stajao je drugačiji izazov: ona s *Victorije* trebala je postati prva koja je oplovila svijet u potrazi za istokom; a ona s *Trinidad* trebala je ostati dugo vremena u luci zbog popravka, a zatim se suočiti s povratkom kući ploveći u smjeru suprotnom od onog kojim su otišli njihovi drugovi.

Tri dana ranije perspektiva njihova povratka izgledala je sasvim drugačije. Oba su broda bila natovarena klinčićem do krajnjih granica svoje nosivosti i čekao ih je zajednički povratak. No, čim su se otisnuli od kopna, *Trinidad* nije uspijevao ploviti istom brzinom kao *Victoria*, koja se vratila natrag kad je uvidjela da njezin brod predvodnik zaostaje: razlog tomu bila je voda koja je neprestano nadirala u njegovu kobilicu. Kako bi se pronašlo mjesto prodora vode, teret oštećenog broda je olakšan, te je on polegnut na bočnu stranu uz neprekidan rad kaljužnih pumpi... No, bez uspjeha. Ni ronionci koje im je ustupio kralj Almanzor od Tidorea nisu mogli pronaći uzrok. Prema riječima zamjenika kapetana, Juana Bautiste de Punzorole (ili Ponzoronea?)², oštećenje je nastalo zbog rupe od četiri stope koja se nije mogla popraviti iznutra niti izvana³: odmah je bilo jasno da će popravak trupa trajati mjesecima kako bi se brod mogao vratiti plovitbi⁴.

Zbog te nezgode propao je njihov plan da brodovi iskoriste istočne vjetrove i krenu na put povratka preko Indijskog oceana⁵ prije nego što se na horizontu pojave opasni portugalski brodovi, na čiji dolazak su bili upozoravani⁶. Svi zapisi (Pigafetta, *Brodski dnevnik* denovljanskog kormilara, Transilvano, zamjenik kapetana Juan Bautista Punzorol) svjedoče da su se članovi ekspedicije složili da je najbolje da se razdvoje rute povratka dvaju brodova kako bi zajamčili uspjeh ekspedicije: brod sposoban za plovidbu nastavit će put preko Indijskog oceana prema Rtu dobre nade, ali južnijom rutom od one koju su Portugalci koristili kako bi stigli do Indije; a drugi koji je ostao na suhom doku vratit će se nakon popravka preko Tihog oceana do srednjoameričke obale⁷.

Popravci su sporo napredovali čak i uz pomoć molučkih saveznika, no za to vrijeme Gómez de Espinosa i njegovi ljudi nastavili su njegovati svoje političke i trgovačke kontakte, pripremajući teren za buduće ekspedicije za koje su se nadali da će biti poslani iz Kastilje⁸. Posjetio ih je i kralj otoka Gilolo (danas Halmahera), najvećeg u arhipelagu. Zanimale su ga kastiljanske borbene tehnike, o kojima su mu održali demonstracije, nakon čega je obnovio vjernost Carlosu I., a istodobno je od Gómeza de Espinose zatražio vojnu pomoć. Što se tiče trgovine, kralj Tidorea je već i prije isplavljanja

¹ Pigafetta, A. *Prvo putovanje oko globusa*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2012., str. 303. ISBN: 978-84-7813-389-5.

² Oblik "Punzorol" preuzet je s platne liste posade (Arhiv GI, Contratación, 5090, L. 4, fol. 42r). Oblik "Ponzorone" predložio je Pessagno, G. Reseña de Noverasco, F. *Un compagno di Magellano: Leon Pancaldo Savonese* (Savona: Tip. Savonese, 1929). U *Giornale storico e letterario della Liguria*. Nuova Serie, Anno VII. Genova: 1950., str. 78.

³ Pismo nepoznatom primatelju (Tidore, 21. prosinca 1521. U MEDINI, T. *Otkriće Tihog oceana*. Santiago de Chile: Imprenta Universitaria, 1920., str. 93-94).

⁴ Pigafetta, 2012., str. 302.

⁵ Pigafetta je zabilježio da će *Victoria* "brzo krenuti i iskoristiti istočne vjetrove" (*ibidem*).

⁶ Mafra, G. de. *Relación*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2012., str. 182. Usp. Lopes de Castanheda, F. *História do descobrimento e conquista da Índia pelos portugueses*. Livro VI. Coimbra: 1554., str. 22-23; Barros, J. *Da Ásia*, Década Terceira, parte primeira, libro V, cap. X. Lisboa: 1628., str. 146.

⁷ Pigafetta, 2012., str. 302; Anonimni denovljanski kormilar, *Brodski dnevnik*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2012., str. 135; Transilvano, M. *Pismo Maximiliana Transilvano o tome kako, zašto i u kojem vremenu su pronađeni i otkriveni Molučki otoci*... Madrid: Ediciones Polifemo, 2012., str. 64; pismo Juana Bautiste de Punzorole nepoznatom primatelju (Medina, 1920., str. 94).

⁸ Izjave Gonzala Gómeza de Espinose, Leóna Pancada i Ginésa de Mafre (Valladolid, 2. kolovoza 1527. Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27).

broda *Victoria*, naredio izgradnju skladišta za skladištenje robe koju su prevozili kastiljski brodovi⁹; no kapetan ga je odlučio pretvoriti u trgovinski ured pod zaštitom topništva. U njemu je radilo pet članova posade koji su nastavili trgovati po cijenama dogovorenim s domorocima¹⁰, i osim toga učili lokalni malajski dijalekt i upoznavali se s gospodarskim mogućnostima koje nudi ta regija¹¹.

Zamjenik kapetana Punzorol procijenio je da će brod biti spreman za pedeset dana¹²; no trebalo im je više od stotinu da ga poprave. *Trinidad* i njegovih pedesetak¹³ ljudi napustili su Tidore tek 6. travnja 1522. i krenuli prema srednjeameričkom kopnu¹⁴. Utovarili su manje klinčića nego prije oštećenja broda, između 800 i 1000 kvintala (36.806 / 46.000 kg)¹⁵.

Što se tiče detalja o putovanju na koje su se tada zaputili, mogu samo poduprijeti tvrdnje ostalih znanstvenika prije mene, posebice one koje je u ovom katalogu, kao i na svojoj web stranici o prvom oplovljavanju svijeta¹⁶, već iznio Tomás Mazón Serrano. Nakon velikog djela Martína Fernández de Navarrete¹⁷, ovo povratno putovanje broda *Trinidad* obrađivano je, s izvjesnom minucioznošću, u samo nekoliko navrata (Toribio Medina¹⁸, Fernández Vial / Fernández Morente¹⁹ i već spomenuti Mazón Serrano). Slavni pomorac i povjesničar se pri obradi ove teme ponajviše oslanjao na dokumenat iz arhiva Archivo General de Indias i na jedan dokument iz arhiva Torre do Tombo u Lisabonu, koje citiramo na ovim stranicama, kao i na kroničara Antonija de Herreru²⁰ (te, u manjoj mjeri, na Fernández de Ovieda²¹); ali nije uspio doći do ostalih svjedočanstva preživjelih s *Trinidad*: *Brodskog dnevnika* denovljanskog kormilara, *Izvjestaja* Ginés de Mafre, ni pisma koje je Gonzalo Gómez de Espinosa napisao iz Indije²². I, naravno, nije imao na raspolaganju današnje geografsko i tehničko znanje. Stoga se, među svim citiranim autorima, ne zanemarujući njihove doprinose, najviše oslanjam na Mazónovu hipotezu o detaljima rute njihovog povratka, po meni najbolje utemeljenu, i ograničavam na puko rezimiranje te odiseje.

Zapovjednici broda *Trinidad* bili su svjesni da su u to doba godine vjetrovi nepovoljni za plovidbu istom rutom kojom je pošla *Victoria*²³. S druge pak strane, mislili su da udaljenost do Amerike iznosi 2000 liga²⁴ te da je pred njima izvedivo putovanje ukoliko im vremenske prilike budu išle na ruku²⁵; no, iako bi njihovi izračuni bili točni u slučaju da se moglo ploviti ravnocrtno preko oceana, stvarno putovanje ovisilo je o strujama i vjetrovima, zbog čega je ispalo vijugavo pa samim tim i duže. Nakon što su utovarili zalihe u luci Quimor na otoku Halmahera, isplovili su na otvoreno more 20. travnja²⁶.

9 Pigafetta, 2012, str. 288; Albo, F. *Ruta Magellanovog putovanja*. Madrid: Ediciones Polifemo, 2012., str. 85; Pancadova izjava od 1. srpnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R.27, str. 17v); i izjava mornara Juana Rodrígueza (ibidem, str. 23R).

10 Saslušanje Gómeza de Espinose od 15. svibnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 12v).

11 Espinosina izjava od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 3 recto); Pancadova izjava od 1. srpnja 1527. (ibidem, str. 18r); *usp.* Mafra, 2012., str. 182.

12 Pismo Juana Bautiste de Punzorola iz Medine, 1920., str. 94.

13 Ovu približnu brojku dugujemo Leónu Pancadu i Ginésu de Mafri, preživjelim s broda *Trinidad* (izjave dane biskupu grada Ciudad Rodrigo. Valladolid, 2. kolovoza 1527. Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 4v i 6v). Medina je izjavio da ih je bilo 54 i naveo njihova imena (Medina, 1920., str. CCCXXX-CCCXXXI).

14 Pismo Gonzala Gómeza de Espinose Carlosu I. (12. siječnja 1525. Kochi, Indija. Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N.2, str. 1r); izjava Leóna Pancada (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 4v); Denovljanski kormilar, 2012., str. 135. Mafra spominje travanj u svojoj *Relución*, no ne navodi datum; međutim u svojoj izjavi je spomenuo 6. dan tog mjeseca (Mafra, 2012., str. 182; *usp.* Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 6v). Herrera (ne znamo njegov izvor) je jedini kroničar koji tvrdi da nisu odlučili kamo će se točno uputiti dok nisu došli do otvorenog mora (Herrera, A. *Historia general de los hechos de los castellanos en las islas y tierra firme del Mar Océano*, Década III, knjiga IV, pogl. II. Madrid: Imprenta Real, 1601., str. 141).

15 Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 4v i 6v (Pancadove i Mafrine izjave od 2. kolovoza 1527.); str. 12v, 15r, 18r i 23v (izjave Gómeza de Espinose i Mafre od 15. svibnja 1527.; te Pancada od 1. srpnja iste godine; i Juana Rodrígueza, bez datuma).

16 Mazón Serrano, T. *Prvo oplovljavanje svijeta*. 2019. [Konzultirano: 31/01/2019.]. Raspoloživo na: <https://www.rutaalciano.com/derrotero-trinidad>

17 Fernández de Navarrete, M. *Zbirka pomorskih putovanja i otkrića koja su izveli Španjolci od kraja XV. stoljeća nadalje*. Madrid: Imprenta Nacional, 1837., svezak IV. ("Ekspedicija na Molučke otoke-Magellanovo i Elcananovo putovanje"), str. 98-103.

18 Medina, 1920., str. CCCXXIX-CCCXXXVIII, i razni biografski profili iz njezinog XVI. poglavlja.

19 Fernández Vial, I, i Fernández Morente, G. *Prvo oplovljavanje svijeta. Brod «Victoria»*. Sevilla: Muñoz Moya, 2001., str. 235-245. ISBN: 84-8010-069-9.

20 Herrera, 1601., str. 140-143.

21 Fernández de Oviedo y Valdés, G. *Opća povijest Indija*. Drugi dio, XX. knjiga Valladolid: 1557.

22 Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N.2.

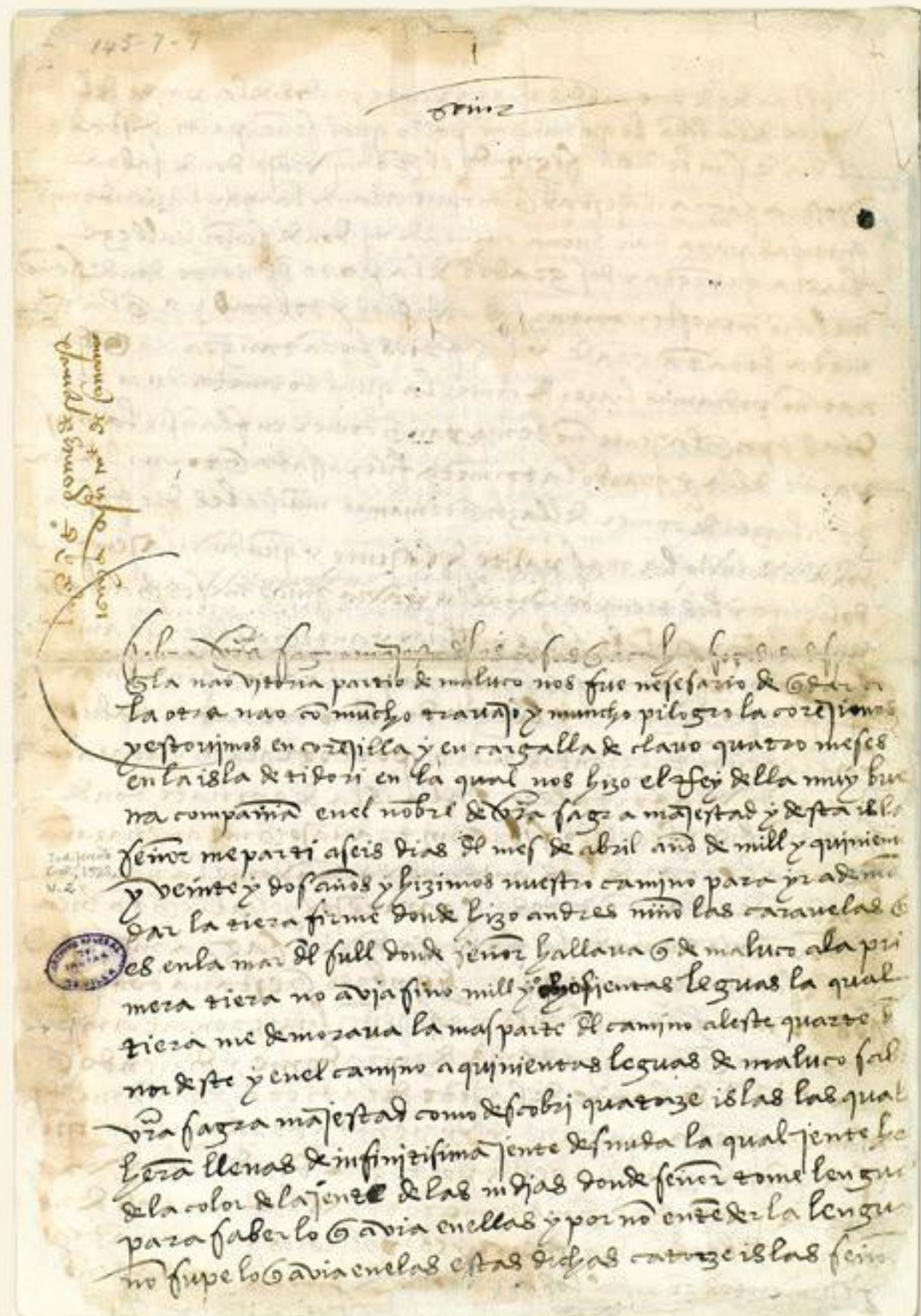
23 Mafra, 2012., str. 182.

24 Denovljanski kormilar, 2012., str. 135; pismo Juana Bautiste de Punzorola i Leóna Pancade (25. listopada 1520., ANTT, PT/IT/GAV/15/10/34). Kapetan Gómez de Espinosa vjerovao je da iznosi manje liga: 1.800 (Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 1r).

25 Herrera, 1601., str. 141.

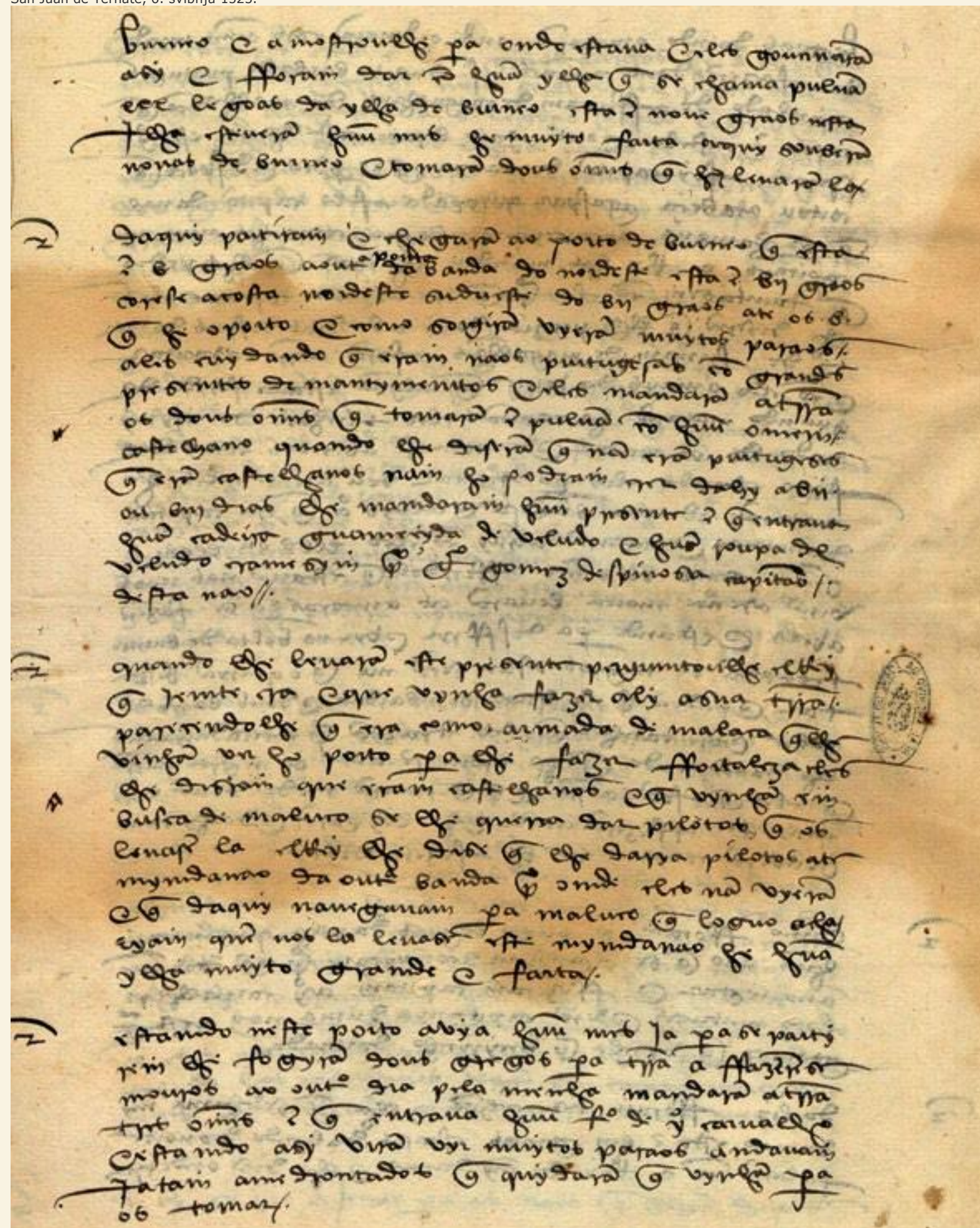
26 Denovljanski kormilar, 2012., str. 136. *Usp.* Herrera, 1601., str. 141; i Fernández de Navarrete, 1837., str. 99, bilješka 2.

Mjeseci koji su uslijedili bili su tegobni, što je slikovito opisao i sam kapetan Gómez de Espinosa u pismu koje je kasnije dao napisati Carlosu I.: borili su se protiv sjeveroistočnih pasata, plovili u vjetar koji ih je nosio sve više prema sjevernijim i hladnijim geografskim širinama, olakšanje niti obnovu zaliha nisu pronalazili na malim otocima i atolima na koje su usput nailazili... Konačni udarac zadala im je dvanaestodnevna oluja koja je slomila brod i zdravlje posade.

Pismo Gómeza de Espinose o putovanju broda *Trinidad*, i njegovom zatočenistvu u portugalskim zatvorima

Cochin
(Kochi, Kerala, Indija)
12. siječnja 1525.

Nisu postigli ništa time što su dospjeli do 42° ili 43° sjeverne zemljopisne širine²⁷: uspjeh za pronalazak povratne trase sudbina je rezervirala za Andrésa de Urdanetu, koji je 1565. uspio uspostaviti rutu kojom će slavni "Galijun iz Manile" stoljećima ploviti od Filipina do Nove Španjolske. Prema elokventnim riječima Gómeza de Espinose, *Trinidad* je četiri mjeseca proveo "orući more"²⁸: nemoguće je sažetije izraziti koliko je to patničko putovanje bilo uzaludno.

Stoga su gladni, iscrpljeni i bolesni odustali od svoje namjere i krenuli prema jugu i jugozapadu, natrag na Molučke otoke²⁹. Zaredale su se, bez prestanka,³⁰ smrti članova posade od masivnih unutarnjih krvarenja: do 31. listopada 1522., kada su po svoj prilici ugledali otok Halmaheru, preminuo je 31. Putem su također dezertirala tri mornara na otocima Maug³¹. Kada su se konačno usidrili na otok Doi³², posada im je spala na "četnaest ljudi i nekoliko bolesnih", kaže Mafra³³; Ako je navedeni broj preminulih na brodu *Trinidad* 1522. godine točan³⁴, i ako ga usporedimo s drugim svjedočanstvima³⁵, bilo je sedamnaest onih koji su se vratili živi.

Ono što se događalo idućih godina, pretežno znamo iz onih "drugih svjedočanstava", kao što su izkazi koje su Gómez de Espinosa, Pancado³⁶, Mafra i Juan Rodríguez dali kastiljanskim vlastima, pismo koje su Juan Bautista de Punzorol i León Pancado³⁷ poslali iz zatočeništva u Mozambiku, te dopis portugalskog guvernera u Ternateu, Antonija Brite³⁸.

Od domorodaca s najbližeg otoka doznali su da su Portugalci već došli na Molučko otočje, na otok Ternate i da tamo grade utvrdu. Španjolci su bili toliko slabi da su jedva mogli upravljati brodom. Gómez de Espinosa nije imao drugog izbora nego zatražiti pomoć od neprijatelja poslavši im pismo kojim je zatražio da mu pošalju mornare koji bi odveli njegov brod do Tidorea³⁹. Pomoć još nije bila ni stigla, a mornari s *Trinidad*a su zbog straha od nasukavanja, uložili posljednji napor kako bi brod odveli u luku *Venacnora*, za koju nisu točno znali ni gdje se nalazi. U tim trenucima nisu imali snage čak ni za pobaciti leševe posljednjih preminulih drugova⁴⁰ u more. Na koncu su se konačno pojavili Portugalci s tri broda i ljubaznom poslanicom Antonija Brite i ponudili im pomoć⁴¹ ... Naravno, odmah su zaplijenili svu dokumentaciju i pomorske instrumente s *Trinidad*a, i posebice ucrtane plovidbene rute koje je na talijanskom jeziku bilježio León Pancado⁴².

27 42° N stoji u Espinosinom pismu iz 1525. (Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 1v); 42° 30' u Punzorolovom i Pancadovom pismu iz iste godine (ANTT, PT/TT/GAV/15/10/34); 43° N spominje se u Espinosinim i Pancadovim izjavama od 2. kolovoza 1527. kao argument za dokazivanje teze da Molučki otoci pripadaju Kastilji (Arhiv GI, Patronato Real, 49, R. 4, str. 5v i 14r).

28 Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 1v.

29 Denovljanski kormilar, 2012., p. 136.

30 Mafra, 2012., str. 182.

31 Popis preminulih i dezertera s broda *Trinidad* iz 1522. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 20, str. 1). Evidentno je da se otok "Mao" koji se spominje u ovom dokumentu, zbog fonetske sličnosti i hipotetičkog itinerara koji je rekonstruirao Mazón, odnosi na otočje Maug.

32 Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 2r, *usp.* Fernández de Navarrete, 1837., str. 379.

33 Mafra, 2012., str. 182.

34 Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 20, str. 1 naličje.

35 Saslušanje Gómeza de Espinose, Pancada i Mafre od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 1-8r); drugo saslušanje istih osoba i na isti datum, u svrhu dokazivanja da Molučki otoci pripadaju Kastilji (Arhiv GI, Patronato Real, 49, R. 4); još jedno dodatno s devetnaest pitanja, realizirano ranije od prethodno navedenih, u koje je također bio uključen i Juan Rodríguez Sordo (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 11r-24v).

36 U bibliografiji se obično spominje kao "León Pancaldo", ali ga ovdje navodimo onako kako se on sam nazivao i potpisivao: "León Pancado" (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 6v i 19r).³⁷ ANTT, PT/TT/GAV/15/10/34.

38 Pismo Antonija Brite portugalskom kralju Juanu III. Ternate, 6. svibnja 1523. ANTT, PT/TT/GAV/18/2/25. Prevedeno i djelomično objavljeno u Medini, 1920., str. 99-104; slobodna transkripcija Juana Bautiste Muñoza u djelu Fernández de Navarrete, 1837., str. 305-311.

39 Denovljanski kormilar, 2012., str. 137; Mafra, 2012., str. 182; Mafrine izjave od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 43, R. 4, str. 25v); saslušanje Gómeza de Espinose od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 2r); Herrera, 1601., str. 141. *Usp.* Lopes de Castanheda, 1551., str. 23 i 28.

40 Mafra, 2012., str. 183. Barros također opisuje jedno stanje posade, 1628., str. 146v.

41 Ternate, 20. listopada 1522. (Fernández de Navarrete, 1837., str. 295, br. XXVI).

42 Pancadovo saslušanje od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, fol. 4v); Espinosino pismo od 1525. (Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 1v). Nasuprot tome, Lopes de Castanheda ističe zabilješke i dokumente koje je izradio Andrés de San Martín, astronom ove ekspedicije (Lopes de Castanheda, 1554., str. 96; u čemu ga slijedi Barros, 1628., str. 146v). Drugi relevantni dokumenti ove ekspedicije, kao i upute dane Juanu de Cartageni, koje se danas čuvaju u portugalskom Nacionalnom arhivu Torre do Tombo (*vid.* str. 130 ovog kataloga), vjerojatno su zaplijenjeni s broda *Trinidad* tom prigodom.

Portugalski mornari odvezli su brod *Trinidad* do "luke Talangomi" između Tidorea i Ternatea, odakle su zdravi zatvorenici prebačeni u tvrđavu koja se gradila na potonjem otoku, dok su bolesni smješteni u bolnicu⁴³. S druge strane, njihovi otmičari su se posvetili pljačkanju tereta, opreme i potrepština s broda, kao i kraljevske zastave, te se rugali i omalovažavali Španjolce⁴⁴. Gómez de Espinosa je uzalud protestirao i zauzvrat primao prijetnje vješanjem ako ne ušuti. Brod je ondje ostao tjedan dana, a onda ga je razbilo nevrijeme. Njegovi ostaci iskorišteni su za nastavak gradnje portugalske utvrde, a njegova oprema je prenešena na portugalske brodove⁴⁵. Bio je to tužan kraj Magellanovog broda predvodnika.

Kad su stigli do utvrde, od pet drugova koje su bili ostavili da rade u trgovinskom uredu u Tidoreu, koji je u međuvremenu opljačkan i uništen, trojicu su zatekli okovane u lance, topnik je poginuo na putu za Melaku; a peti je pobjegao, no kasnije je i on uhićen⁴⁶. Brito je zasebno ispitao kapetana broda *Trinidad* i njegova zamjenika o detaljima putovanja⁴⁷. Nakon toga ih je držao zatočene četiri ili pet mjeseci, tijekom kojih su radili sa svojim otmičarima na izgradnji utvrde – svi osim Gómeza de Espinose, koji je to odbio - ⁴⁸, a zatim je njih sedamnaestero poslao na otok Banda (oko 650 km južno i jugoistočno od Ternatea). S druge strane, Portugalac je zadržao četvoricu: zamjenika kapetana Juana Bautistu; kormilara pretvorenog u pisara (Bartoloméa Sáncheza); vođu palube «Antóna de Baçaçu» (Basazábal⁴⁹); i stolara kojeg je trebao za radove (majstora Antonija)⁵⁰. S nemilosrdnom birokratskom hladnoćom, Brito je obavijestio svog kralja da je pisao svom nadređenom "višem kapetanu" i naveo da bi "bila veća usluga Vašoj Visosti ako bi naredila da se odsjeku glave" zamjeniku kapetana, pisaru i kormilaru; te da ako to i nije učinio bilo je to zato što nije znao hoće li se taj čin svidjeti monarhu. Zauzvrat ih je držao na Molučkim otocima kako bi vidio hoće li umrijeti od nezdrave klime koja tamo prevladava; te je zamolio Jorgea de Albuquerquea da učini isto u Melaki u kojoj također klima nije bila povoljna za zdravlje. Međutim, preko Pancade znamo da je ovu dvojicu zarobljenika zapao zadatak da "odvedu brod natovaren klinčićem do Melake ploveći uz Borneo koju su otkrili Španjolci", tako da su privremeno izbjegli smrt. Onaj prema kojem Brito nije imao nikakvog obzira bio je njegov sunarodnjak Pedro Alfonso de Lourosa, koji je pogubljen jer je u prosincu 1521. napustio Ternate kako bi se pridružio Španjolcima i vratio se u Europu⁵³.

Za dvadeset i jednog člana posade sada već nepostojećeg broda *Trinidad*, započeo je dug i naporan put potucanja od jednog do drugog portugalskog zatvora, na kojem su bili lišeni svega osim odjeće koju su imali na sebi⁵⁴: od Ternatea (četiri ili pet mjeseci) do Bande (još isto toliko), od Bande do Jave (osam dana), od Jave do Melake (još pet mjeseci⁵⁵), od Melake do Cochina⁵⁶, prolazeći preko Šri Lanke⁵⁷ ... U svakoj od ovih etapa broj zarobljenika se smanjivao: jer su umirali "zbog nedostatka hrane", ili "zbog toga što su je otišli tražiti, te bježali džunkama i ostalim lokalnim brodicama"⁵⁸; nestajući na pučini u tim plovilima⁵⁹; zato što su se zapošljavali na portugalskim brodovima⁶⁰; ili čak, kao što je bio slučaj pomorskog naučnika Antóna "Morena" ("tamnoputog mladića", kako je naveden na popisu posade), jer ga je sestra guvernera Melake pretvorila u svojeg roba⁶¹.

^[1] Pancadovo saslušanje od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 5r).

^[2] Arhiv GI, Indiferente General, 1528, N. 2, str. 2r; Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 13r.

^[3] ANTT, PT/TT/GAV/18/2/25, str. 4r; Medina, 1920., str. CCCXXVII i 101; Denovljanski kormilar, 2012., str. 137; Barros, 1628, str. 146v.

^[4] Espinosine, Pancadove i Mafrine izjave od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 2v, 3r, 5r i 7r).

^[5] ANTT, PT/TT/GAV/18/2/25, str. 4v-7r; Medina, 1920., str. 101-104.

^[6] Izjava Gómeza de Espinose od 15. svibnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 13v).

^[7] Popis preminulih i preživjelih s broda Trinidad (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 20, str. 1v); usp. Popis posade broda Concepción (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 6).

^[8] ANTT, PT/TT/GAV/18/2/25, str. 9r-9v; Fernández de Navarrete, 1837., str. 311. usp. popis članova posade (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 6), i Espinosino, Mafrino i Pancadovo saslušanje od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 3r, 5v i 7v).

^[9] ANTT, PT/TT/GAV/18/2/25, str. 10 r, usp. Muñozov sažetak u Fernández de Navarrete, 1837., str. 311. usp. Lopes de Castanheda, 1551., str. 88, navodi da je Brito zapovjedio da se zatočenike pazi i gosti kao da su Portugalci (Barros prenosi taj zapis dalje, 1628., str. 146v).

^[10] Pancadova izjava od 1. srpnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 19r).

^[11] Mafra, 2012., str. 183. Vid. Pigafetta, 2012., str. 298. usp. Lopes de Castanheda, 1551., str. 88.

^[12] Izjava Leóna Pancade od 1. srpnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 18r).

^[13] Espinosine izjave od 15. svibnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 13r).

^[14] Danas Kochi (Kerala, Indija), na južnozapadnoj obali Indijskog potkontinenta.

^[15] Herrera, 1601., str. 142.

^[16] Espinosino pismo iz 1525. (Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 1v).

^[17] Saslušanje Gómeza de Espinose od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 3r); Pancadovo saslušanje (ibidem, str. 6r).

^[18] Saslušanje Gómeza de Espinose od 2. kolovoza 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 3v).

^[19] Originalni popis posade broda Trinidad (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 6). usp. popis preminulih s istog broda (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 20, str. 1v).

I tako je, negdje u veljači 1524., samo nekoliko zatvorenika stiglo u Cochín, veliko središte trgovine začinima u Aziji: njih sedam za koje znamo, s tim da su dvojica tamo preminula⁶². Ne čudi što su se njihove nevolje nastavile: u svom očajničkom pismu od 12. siječnja 1525. u kojem traži carevu pomoć, Gómez de Espinosa napisao je sljedeće: "nedostatak hrane veća nam je kazna od zatvora", i "tretiraju nas gore nego da smo u Berberiji"⁶³.

Guverner Enrique de Meneses sustavno je ignorirao Espinosine zahtjeve za oslobođenje svoje posade, pa su neki njegovi drugovi odlučili pronaći način da se sami vrate kući. Cochín je prvi napustio mornar Juan Rodríguez Sordo, koji je 1525. stigao u Lisabon nekim portugalskim brodom⁶⁴. Početkom te iste godine, zamjenik kapetana Juan Bautista i kormilar León Pancado, ovaj potonji uz pomoć dvojice đenovskih mornara koji su bili u istoj situaciji, sakrili su se (ne znajući jedan za drugog) na brodu koji ih je odveo iz Indije i ostavio u Mozambiku, gdje su ponovno uhićeni. Juan Bautista je tamo umro nakon listopada 1525.⁶⁵; Pancado se, uz podmićivanje, uspio još jednom ukrcati na drugi brod koji je isplovio prema Lisabonu. Iako je otkriven nakon tri dana, dopušteno mu je da nastavi putovanje⁶⁶. Nakon tog zadnjeg boravka u zatvoru pušten je na slobodu.

U međuvremenu je gore spomenuto Espinosino pismo stiglo na kastiljski dvor zahvaljujući izvjesnom Taimonu, slugi portugalske kraljice, udovice Doñe Leonor⁶⁷. Stiglo je u najpovoljnijem mogućem trenutku: za vrijeme procvata nove faze razumijevanja i saveza, uključujući i one bračne, između monarha⁶⁸ Iberijskog poluotoka. Guverner Meneses je pristao pustiti Gómeza de Espinosu, Mafru i visokog časnika Hansa Vargua da se ukrcaju na brodove, naravno pune začina⁶⁹, koji su plovili u Lisabon. No, morali su zaraditi ono malo kruha koji ih je sljedovao na putovanju obavljajući mornarske poslove.

Navedeni trojac stigao je u Lisabon koncem mjeseca srpnja 1526. i tamo su bili zatočeni u zatvoru Limoeiro ("Limonero"). U njemu je, praktički na pragu slobode, preminuo Hans Vargue. Njegovi su se drugovi oduprli takvoj strašnoj sudbini, ali su ipak morali čekati gotovo sedam mjeseci da se vrate u Kastilju⁷¹. Mafra je zadržan dvadeset sedam dana duže od Espinose, jer su zabunom mislili da je bio kormilar nakon što su u njegovoj škrinjici (nakon toliko vremena!) pronašli bilježnice s podacima o putovanju, koje su ustvari pripadale Andrésu de San Martínu, glavnom Magellanovom kormilaru⁷². Konačno, nakon nekoliko pisama koje je Carlos V. poslao svom šogoru, portugalskom kralju⁷³ -i možda kojoj novčanoj uplati? -, početkom 1527. spomenuti kapetan i mornar pušteni su na slobodu.

Tada je već bilo prošlo više od četiri godine od njihova zarobljavanja na Molučkim otocima; pet godina otkako su se razdvojili od svojih drugova s broda *Victoria*; sedam godina i nekoliko mjeseci otkako su zajedno s ostala 243 člana posade isplovili iz mjesta Sanlúcar de Barramedu pod zapovjedništvom Ferdinanda Magellana. Kapetan Gonzalo Gómez de Espinosa, kormilar León Pancado i mornari Ginés de Mafra i Juan Rodríguez Sordo preživjeli su oluje, glad i bolesti, zatvor i prisilni rad, kao i tugu za mrtvim drugovima. Ali ipak su na koncu također uspjeli oploviti svijet.

^[20] Arhiv GI, Indiferente, 1528., N. 2, str. 1v; usp. Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 20, str. 2r.

^[21] Arhiv GI, Indiferente General, 1528., N. 2, str. 2r. O ovim zlostavljanjima i uskraćivanjima također govore Punzorol i Pancado u svom pismu iz 1525. (ANTT, PT/TT/GAV/15/10/34).

^[22] Prema njegovoj vlastitoj izjavi (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 24v).

^[23] Sjetite se da je 25. listopada 1525. još uvijek bio živ, jer je tada zajedno s Pancadom potpisao ranije spomenuto pismo (ANTT, PT/TT/GAV/15/10/34).

^[24] Pancadove izjave (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27).

^[25] Postojale su dvije portugalske kraljice-udovice s imenom “Leonor” tih godina: Leonor de Viseu, udovica portugalskog kralja Juana II., koji je umro koncem 1525.: i Leonor od Austrije, udovica Manuela I. Sretnog, koja se nakon smrti svog supruga krajem 1521. vratila u Kastilju. Logičnije je zaključiti da je Taimón bio sluga prvospomenute. Ta osoba je vjerojatno isti onaj Taimón za kojeg je zapisano da je primio dvije uplate na trošak plaće Juana Bautiste, među drugim informacijama o plaćama posade armade (Arhiv GI, Contaduría, 425, N.1, R. 1, str. 63r).

^[26] Jordan, A. Biografija Katarine Austrijske. Na web stranici Diccionario Biográfico Español de la Real Academia de la Historia. ©2019. [Posjećeno: 31/01/2019]. Dostupno na: http://dbe.rah.es/biografias/11817/catalina-de-austria.

^[27] Izjava Portugalca Juana Quemade (Granada, 9. kolovoza 1526. Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 24).

^[28] Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 24.

^[29] Espinosina izjava od 15. svibnja 1527. (Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 13r).

^[30] Arhiv GI, Patronato Real, 34, R. 27, str. 7v.

^[31] Medina, 1920., p. CCCXXXVIII, zabiljška 84.